

cü... vakitte de var olması ve bunun ebedî olarak varlıkta devam etmesi mümkündür (Makdisî, I, 124-125; İbn Hazm, IV, 85-86). İbn Hazm daha da ileri giderek sırf akıl bakımından dünya ile birlikte insanlığın oradaki varlığının bile ebedî olduğunun düşünülebileceğini, ancak nassın bunu imkânsız kıldığını belirtmektedir (a.g.e., IV, 85). Böylece kelâmcılar, Allah'tan başka her şeyin bir başlangıcı bulunduğunu kabul etmekle birlikte âhîretin sonsuzluğunun mümkün olduğunu ispat etmeye çalışmışlardır. Ancak Mu'tezile'nin önde gelen kelâmcılarından Ebû'l-Hüzeyl'in, varlıklar sonlu olduğuna göre Allah'ın bunları kuşatan kudret ve ilminin de sonlu olması gerektiğini, ayrıca cennet ve cehennem ehlinin hareketlerinin ebedî olmadığını, bunların, uzuvlarını hareket ettirmeye ve bulundukları yeri değiştirmeye bile muktedir olmaksızın cansız bir varlık haline geleceklerini savunduğu rivayet edilir (Hayyât, s. 15 vd.; İbn Hazm, IV, 83, 192-193). Cehm b. Safvân ise Allah'ın zâtı dışındaki her şeyin fânî olduğunu ifade eden âyete (er-Rahmân 55/26-27) dayanarak cennet ve cehennem içindekilerle birlikte yok olacağını ileri sürmüş, bu görüşünü ayrıca, Allah'tan başka hiçbir varlığın ezeli olmadığı gibi ebedî de olamayacağı şeklindeki akıl delille teyit etmeye çalışmıştır (İbn Hazm, IV, 83-85). Ancak kelâmcıların çoğunluğu, cennet ve cehennem ile bunlarda bulunanların Allah'ın sürekli yaratma fiiline bağlı olarak ebediyen var olacaklarını kabul etmişlerdir (bk. CEHENNEM; CENNET).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İşfahânî, *el-Müfredât*, "ebed" md.; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, "ebed", "sermed" md.leri; Lisânü'l-'Arab, "ebd" md.; *et-Ta'rîfât*, "ebedî", "ezelî" md.leri; Tehânevî, *Keşşâf*, "ebed", "sermedî" md.leri; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "ebd" md.; *Müsned*, III, 38; İbn Mâce, "Du'â", 10; Hayyât, *el-İntişâr*, Beyrut 1957, s. 15-21; Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh*, I, 124-125; İbn Sînâ, *el-Mebde' ve'l-me'âd*, Tahran 1363, s. 34-35; İbn Hazm, *el-Faṣl*, Beyrut 1406/1986, IV, 83-86, 192-193; Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, Beyrut, ts. (Dâru l-hyâi't-türâsî'l-Arabî), s. 11-12; Gazzâlî, *el-Maṣṣadü'l-esnâ*, Beyrut 1407/1987, s. 135-136; a.mlf., *Tehâfütü'l-felâsife* (nşr. Mâcid Fahrî), Beyrut 1982, s. 81 vd.; Fahreddin er-Râzî, *Şerhu esmâ' illâhî'l-hüsnâ*, Kahire 1396/1976, s. 323 vd., 350; Baklî, *Meşrebü'l-ervâḥ*, s. 219; Âmidî, *Gâyetü'l-merâm*, s. 246-247; Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, İstanbul 1311, III, 22-23; Beyâzîzâde, *İşârâtü'l-merâm*, s. 111; Herbert A. Davidson, *Proofs for Eternity, Creation and the Existence of God in Medieval Islamic and Jewish Philosophy*, Oxford 1987, tür.yer.; T. J. De Boer, "Ebed", *JA*, IV, 4; S. Van Den Bergh, "Abad", *Ei²* (İng.), I, 2; Seyyid Ca'fer Seccâdî, "Ebed", *DMBİ*, II, 371-372.

AHMET SAİM KILAVUZ

EBEVEYN

(bk. ANA BABA).

EBEZÂDE ABDULLAH EFENDİ

(bk. ABDULLAH EFENDİ, Ebezâde).

EBEZÂDE MUSTAFA EFENDİ

(bk. MUSTAFA EFENDİ, Ebezâde).

EBHÂ

(عَبْهَاءُ)

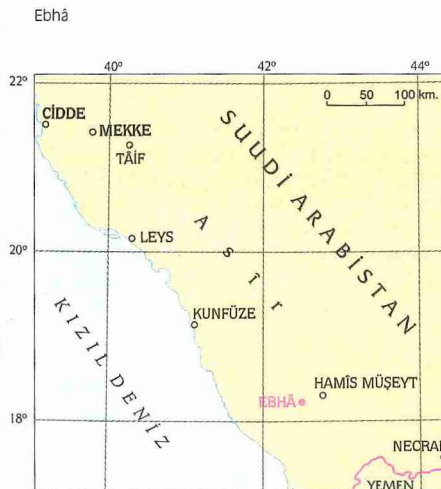
Suudi Arabistan'da
Asîr eyaletinin merkezi.

Vâdilebhâ'da yer alır; Serât dağlarının doğu tarafında ve deniz seviyesinden 2200 m. yükseklikte kurulmuştur. Hemdânî bölgeyi anlatırken Asîr kabilesinin yaşadığı yöre olduğunu söyler ve Zülkarneyn'in kabrinin burada bulunduğu bahseder. Yıllık yağış ortalaması 30 cm. kadardır. Tarih boyunca kuyu ve sarnıç sularıyla yapılan tarımda çok güzel ürünler elde edilmiştir; bugün de başta hurma olmak üzere buğday, arpa, kahve, tütün ve narenciye yetiştirilir. Arabistan'ın güney tarafları ile diğer bölgelerine giden yolların kavşağında bulunan Ebhâ şehri Tâif, Cizân, Bişe, Teslit, Cidde ve Sabyâ'ya modern yollarla bağlanmıştır. Etrafında yer alan Osmanlı dönemine ait çok sayıdaki kale, Ebhâ'nın önemle korunan bir yer olduğunu göstermektedir. Zaman zaman ta-

mir gören ve bugün de askerî amaçlarla kullanılan bu kalelerin başlıcaları, şehir merkezine yukarıdan bakan Şemsân, Ebû Hayâl, Dak ve Zira kaleleridir. Çevrede bunlardan başka yine Osmanlı dönemine ait birçok hendek, istihkâm ve askerî yapı daha vardır. Dağlık olan Ebhâ bölgesinde Sevede, Delegân, Kar'â, Cere, Ebû Hayâl ve Hadbe gibi dinlenme yerleriyle modern parklar ve 40 km. mesafedeki Cüreş şehri çevresinde İslâm öncesi döneme ait eserler bulunmaktadır.

Ebhâ şehri ve Asîr bölgesi tarih boyunca Yemen, Hicaz, bazan da Mısır'a tâbi olmuş, İhşîdîler ve Fâtımîler zamanında Mısır'a, Ziyâdîler, Hemdânîler, Eyübîler, Resûlîler ve Osmanlılar zamanında Yemen'e, I. Dünya Savaşı'ndan sonra da bir ara Abdülâzîz b. Suûd'un hâkimiyetine girerek Necid'e bağlanmıştır.

XVI. yüzyılda Yemen ile birlikte ilk defa Osmanlı Devleti topraklarına katılan dağlık Asîr bölgesinin merkezi o dönemde de Ebhâ idi. XVIII. yüzyılın sonlarında Vehhâbî hareketinin Güney Arabistan'a doğru yayılması üzerine Osmanlı Devleti bu fikirlere ve savunucusu olan Suudi gücüne şiddetle karşı çıkarak siyasi etkinliğini sürdürülmek için Asîr bölgesinde birçok askerî harekâtta bulundu. Önce Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa bu işle görevlendirildi. Ancak 1818-1837 yılları arasında Mısır'dan gönderilen çeşitli kuvvetler fazla bir başarı elde edemediler, 1840'ta da Londra Mukavelesi gereğince Arabistan'dan tamamen çekildiler. Bunun üzerine Bâbîlî 1844'te doğrudan İstanbul'dan küçük bir kuvvet yolladı. Bu arada Suûdîler'in desteklediği Âiz b. Mûsâ Osmanlı yönetimine karşı daha büyük bir isyan başlattı ve bazı mevkileri ele geçirerek Hudeyde'yi kuşattı; ancak ölümü üzerine kuşatma sonuçsuz kaldı. Fakat yerine geçen oğlu Muhammed isyanı daha şiddetli bir şekilde sürdürdü ve hatta Yemen'e de saldırarak bazı kaleleri zaptetti. Osmanlı Devleti isyanı durdurabilmek için Muhammed b. Âiz'e emir'ül-ümerâ pâyesıyla Asîr kaymakamlığını verdiyse de (1866) Muhammed 1869'da tekrar ayaklandı ve Türk kuvvetlerini Asîr'den çekilmeye mecbur etti. 1871 yılında Arap yarımadasının tamamını yeniden kendine bağlama hareketine girişen Osmanlı Devleti, Necid ve Lahsâ taraflarında olduğu gibi Asîr bölgesinde de Redif Paşa ile Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın kumandasında büyük bir askerî harekât

başlattı. Osmanlı kuvvetleri 1872'de Muhammed b. Âiz'i öldürerek isyancıları mağlûp ettiler ve Ebhâ dahil Asîr'in tamamını ele geçirdiler. Ebhâ, Yemen vilâyetine bağlanan Asîr mutasarrıflığının yedi kazasından biri olarak idarî teşkilâtta tekrar yerini aldı ve bölgenin merkezi olma özelliğini korudu.

XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Fas'tan gelerek Sabyâ'ya yerleşen İdrîsiyye tarikatının kurucusu Ahmed b. İdrîs'in torunlarından Seyyid Muhammed b. Ali el-İdrîsî 1910 yılında isyan ederek Ebhâ'yı kuşattı. Yedi ay süren kuşatma 11 Haziran 1911'de Osmanlı Devleti'nin emriyle son Mekke şerifi Hüseyin b. Ali'nin gönderdiği kuvvet sayesinde kaldırıldı. 1911-1918 yılları arasında, Süleyman Şefik Paşa ve Muhyiddin Paşa'nın mutasarrıflık dönemlerinde Asîr'in merkezi Ebhâ'ya çok önem verildi. Süleyman Şefik Paşa şehrin etrafını surlarla çevirme imkânı bulamayınca kaleler arasına hendekler kazdırdı. Son mutasarrıf Muhyiddin Paşa ise şehri daha iyi koruyabilmek için adı geçen kalelerle gözetleme kulelerine ilâveler ve Ebhâ vadisi üzerindeki köprüyü yaptırdı.

Ekim 1918 - Şubat 1919 tarihleri arasında Osmanlı Devleti'nin Ebhâ'dan çekilmesiyle bölgede bir otorite boşluğu doğdu ve şehir çevresindeki kabile reisleri tekrar aralarında hâkimiyet mücadelesine başladılar. Önce eski Âiz ailesi hâkimiyeti ele geçirdiyse de hemen arkasından Muhammed b. Ali el-İdrîsî bölgeye hâkim oldu. Kısa süre sonra öteberi bölge ile ilgilenen Suûdîler'in emîri Abdülazîz, oğlu Faysal'ı bölgeye göndererek hâkimiyetini ilân etti (1922). O tarihten itibaren Ebhâ, Suûdî Krallığı'na bağlı bölge valisinin oturduğu önemli

bir şehir haline geldi. Daha sonra Asîr bölgesi üzerinde hak iddia eden Yemen ile Suudi Arabistan arasında çıkan savaşın İngiltere'nin aracılığıyla sona erdirilmesinin arkasından (Mayıs 1934) diğer İdrîsî topraklarıyla birlikte Ebhâ da kesin olarak Suudi yönetiminde kaldı.

Ebhâ, coğrafi bakımdan bugün Suudi Arabistan'ın el-Mıntakatü'l-Cenûbiyye el-Garbiyye olarak bilinen bölgesinde yer almakta ve Asîr-Necran idarî bölgesinin merkezini teşkil etmektedir. İlk defa 1936'da bir ilkokulun açıldığı Ebhâ'da, eğitim faaliyetlerinin gelişmesi üzerine orta dereceli okulların sayısında büyük artış meydana gelmiştir. Ayrıca şehirde, ülkenin diğer bölgelerindeki üniversitelere bağlı olarak kurulmuş eğitim, Arap dili, tıp ve şeriat fakülteleri bulunmaktadır.

Yapılması on bir yıl süren Ebhâ bağlantılı otoyol, Tâif-Ebhâ-Cizân arasında ki ulaşımı kolaylaştırmıştır; bölgenin en büyük havaalanı da buradadır. Ebhâ'nın nüfusuna dair kaynaklarda bulunan son rakam 1974 yılına ait olup 30.150'dir (EBR.², I, 30).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, İrade-Dahiliye, nr. 71.706; BA, İrade-Şûrâ-yı Devlet, nr. 4423; Hemdânî, *Şifatu Cezireti'l-'Arab* (nşr. Muhammed el-Ekvâ — Hamed el-Câsîr), Riyad 1977, s. 256-257; Ukaylî, *el-Mihlâfû's-Süleymânî*, Riyad 1982, I, 433-480; II, 690-699, 715-743; Ahmed b. Ahmed en-Nu'mî, *Havliyyâtü'n-Nu'mî et-Tihâmiyye* (nşr. Hüseyin b. Abdullah el-Ömerî), Dimaşk 1987, s. 105-108; Ahmed Râşid, *Târîh-i Yemen ve San'a*, İstanbul 1291, II, 15-28; *Mir'âtü'l-Haremeyn*, III, 166-173; Süleyman Şefik Paşa, *Müzekkerât* (nşr. Muhammed b. Ahmed el-Ukaylî), Ebhâ 1405/1984, tür.yer.; *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Hicaz, Asîr, Yemen Cepheleri ve Libya Harekatı*, Ankara 1978, s. 52, 82, 398-399, 407, 411-412; Hâşim b. Saîd en-Nu'mî, *Târîhu 'Asîr fi'l-mâzî ve'l-hâzır*, Riyad, ts., s. 161, 185, 190, 212-213; *'Asîr: arzû'l-hayr ve'l-cemâl* (nşr. Vezâretü'l-İ'lâm), Riyad, ts., tür.yer.; Emîn er-Reyhânî, *Târîhu Necdi'l-hadîs*, Beyrut 1988, s. 298-303; Abdülmün'im Abdülazîz Reslân, "Ba'zu istiḥkâmâtı mıntıkati 'Asîr'i'l-harbiyye fi'l-'ahdi'l-'Osmânî", *Mecelletü'l-Bahşi'l-'ilmî ve't-türâşî'l-İslâmî*, V, Mekke 1402, s. 379-406; *Kâmâsü'l-a'lâm*, I, 769; Besim Darkot, "Asîr", *İA*, I, 674-675; H. C. Mueller, "Abhâ", *EI*² (İng.), I, 98; R. Headley v.dğr., "Asîr", a.e., I, 707-710; Yusuf Halaçoğlu, "Asîr", *DİA*, III, 482-484; *EBR.*², I, 30; Muḥiddin Paşa, *Asîr Hatıraları ve Kısaltması* (1934), Harp Tarihi Başkanlığı Arşivi, nr: 1/217, Dolap 73, Göz 4, Dosya 565, s. 12-15; Asîr Komutanı Tuğgeneral Muḥiddin Paşa'ya Harp Tarihi Başkanlığı Arşivi, nr. 6/13.962, Dolap 185, Göz 4, Dosya 24.

MUSTAFA L. BİLGE

EBHERİ, Ebû Bekir

(أبو بكر البهري)

Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed et-Temîmî el-Ebherî (ö. 375/986)

Mâlikî fakihî ve hadis âlimi.

290 (903) yılından önce (muhtemelen 289/902) doğdu. Ebherî nisbesiyle tanınmış olmasından, ailesinin İran'da Kazvin ile Zencan arasında bulunan Ebher'de yaşadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca aslen Temîm kabilesinden geldiği için de Temîmî nisbesini almıştır. Tahsilini Bağdat'ta yaptı. Ebû Ömer Muhammed b. Yûsuf el-Kâdî, Ebû'l-Ferec el-Kâdî, Ebû Bekir b. Cehm, Tayâlisî ve İbn Bûkeyr'den fıkıh okudu. İbn Ebû Arûbe el-Harrânî, İbn Ebû Dâvûd, İbnü'l-Bâğandî, Ebû Bekir b. Dâse el-Basrî, Ebû'l-Kâsım el-Begavî ve İbn Zeyd el-Mervezî'den hadis dinledi. Hadiste *sika** olarak tanınan ve âlî isnadları toplayan Ebherî'den de İbrâhîm b. Mahled, Ebû Bekir el-Berkânî, Ali b. Muhammed b. Hasan el-Harbî, Ebû'l-Kâsım et-Tenûhî, Hasan b. Ali el-Cevherî, Dârekutnî, Bâkîlânî, Asîlî ve Ebû Muhammed el-Kalaî hadis rivayet ettiler.

Tahsilini tamamladıktan sonra altmış yıl gibi uzun bir müddet Bağdat'ta Mansûr Camii'nde fıkıh ve hadis dersleri okuttu ve fetva verdi. Bu süre içinde Irak, Horasan, Mısır ve Kuzey Afrika'dan gelen çok sayıda talebe kendisinden ders aldı. Cehdamî'den sonra Irak'ta ondan daha çok talebe yetiştiren bir Mâlikî fakihinin gelmediği söylenir. Yukarıda anılanlardan başka Ebû Ca'fer el-Ebherî (el-Ebheriyyü's-sağır), Ebû Saîd el-Kazvî-nî, Ebû'l-Kâsım İbnü'l-Cellâb, Ebû'l-Hasan İbnü'l-Kassâr, İbn Huveyzmendâd, İbn Abbas el-Bağdâdî gibi âlimler de ondan ders almışlardır. Ebherî, Mâlikî mezhebinin Irak'ta yayılmasında önemli rol oynamış ve döneminde bu mezhebin imâmı kabul edilmiştir. Ancak kendisine tekليف edilen Bağdat kadılığı kabul etmemesi bu makamın diğer mezheplere geçmesine sebep olmuş ve kendisinden sonra da Mâlikî fikrini temsil eden güçlü kişiler yetişmediğinden bu mezhep Irak'ta zayıflamıştır. Ebherî sadece kendi mezhebinin taraftarları arasında değil diğer mezhep mensuplarının da itibar görmüş ve bu mezheplerle ilgili fikhî meselelerde bilgisine başvurulmuştur. Kâdîkudât İbn Ümmü Şeybân el-Hâşimî hüküm verirken onu sağ yanına oturtur, kendisine diğer âlimlerden ayrı bir değer verirdi.

Ebhâ'da Asîr Millî Parkı - Suudi Arabistan

